

รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report)

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนบนพื้นที่สูง
ในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบโครงการหลวง

Research and Development on Empowering of Community Leaders
in Sustainable Highland Development

แผนงานการวิจัย: การวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง
และงานวิจัยเชิงนโยบาย

โดย

กชพร สุขจิตภิญโญ และคณะ

สนับสนุนทุนวิจัยโดย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565

รายงานฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนบนพื้นที่สูง
ในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนแบบโครงการหลวง
Research and Development on Empowering of Community Leaders
in Sustainable Highland Development

แผนงานการวิจัย: การวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง
และงานวิจัยเชิงนโยบาย

คณะผู้วิจัย	สังกัด
กชพร สุขจิตภิญโญ	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
เกษราภร ศรีจันทร์	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ณัฐภัทร สุวรรณโณม	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
จันทราวดี อารีศรีสม	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
เปรมวลัย กุลเจริญเศรษฐ์	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

มกราคม 2566

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัย ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 ผู้นำเกษตรกรชายหญิง และผู้นำเกษตรกรรุ่นใหม่ ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 31 แห่ง ได้แก่ ปางหินฝน แม่มะลอ ปากกล้วย ดอยปู่ ป่าแป๋ ปางมะโอ ห้วยเป้า ปางแดงโน ป่าเกี๊ยะใหม่ ฟ้าสวย ผาแดง ห้วยฮะ วาวี แม่สลอง ห้วยก้างปลา แม่จริม โป่งคำ ปางยาง ขุนสถาน บ่อเกลือ น้ำแบ่ง สะเนียน วังไผ่ ถ้ำเวียงแก แม่สอง สบเมย แม่สามแลบ สบโขง ห้วยโป่งพัฒนา แม่แฮหลวง และขุนตื้นน้อย ที่ให้ข้อมูลและเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ ขอขอบคุณนักวิจัยร่วม และนักพัฒนาที่ประจำอยู่ในพื้นที่ ที่ช่วยกันถอดบทเรียน ให้คำแนะนำ และข้อเสนอแนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

คณะผู้วิจัย

มกราคม 2566

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล	นางสาวกชพร สุขจิตภิญโญ
คุณวุฒิ	ปริญญาโท
ตำแหน่ง	นักวิจัย
หน่วยงาน	สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8497 ต่อ 3201 โทรสาร 0-5332-8494
Email:	khodchapornsu@hrdi.or.th

ผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
คุณวุฒิ	ปริญญาโท
ตำแหน่ง	นักวิจัย
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496-8 ต่อ 3201
E-mail	kesaraporns@hrdi.or.th
ชื่อ-สกุล	นางสาวณัฐภัทร สุวรรณโณม
คุณวุฒิ	ปริญญาโท
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496-8 ต่อ 3201
E-mail	swnchome24@gmail.com
ชื่อ-สกุล	นางสาวจันทราวดี อารีศรีสม
คุณวุฒิ	ปริญญาโท
ตำแหน่ง	นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา
หน่วยงาน	สำนักพัฒนา สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496-8 ต่อ 2205
E-mail	Jantrawadee_yim@hotmail.com

4. ชื่อ-สกุล นางสาวเปรมวลัย กุลเจริญเศรษฐ์
คุณวุฒิ ปริญญาตรี
หน่วยงาน สำนักพัฒนา สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่ 65 หมู่ 1 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์ 0-5332-8496-8 ต่อ 2201
E-mail premcoffeehouse5423@gmail.com...

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คณะผู้วิจัย	ข
สารบัญเรื่อง	ง
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทคัดย่อ	ช
Abstract	ซ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	3
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	4
2.1 แนวคิดและทฤษฎี	4
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	19
3.1 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย	19
3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย	20
3.3 ระยะเวลาการดำเนินงาน	21
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล	22
4.1 การศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์ลัวะ ลีซู มูเซอ ไทลื้อ และดาราอั้ง	22
4.2 การทดสอบกระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรที่เหมาะสมกับช่วงอายุและชาติพันธุ์	31
4.3 สรุปกระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	38
4.4 การสำรวจรูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง	40
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	51
เอกสารอ้างอิง	53
ภาคผนวก	55
ภาคผนวก ก	55
ภาคผนวก ข	59

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรกรตามรูปแบบการเรียนรู้ 4 กลุ่ม	31
2	รายชื่อเกษตรกรนาร่องที่เข้าร่วมการทดสอบกระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกร	32
3	สรุปภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง 7 ชาติพันธุ์	40
4	สรุปภูมิปัญญาด้านประเพณี เครื่องแต่งกาย และอาหาร ของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง 5 ชาติพันธุ์	41

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	โครงสร้างประชากรผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	23
2	สัดส่วนผู้นำเกษตรกรแบ่งตามชาติพันธุ์	23
3	จำนวนผู้นำเกษตรกรของ สวพส. ในแต่ละจังหวัด	24
4	คุณสมบัติพื้นฐาน 7 ข้อ ของผู้นำเกษตรกร 906 ราย	25
5	คุณสมบัติพื้นฐาน 7 ข้อ ของกลุ่มตัวอย่าง 61 ราย	26
6	ผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์ดาราอั้ง มูเซอ ไทลื้อ ลัวะ ลีซู	27
7	คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	28
8	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 139 ราย แบ่งตามเพศและชาติพันธุ์	29
9	การกระจายตัวของจำนวนผู้นำเกษตรกรตามช่วงอายุและรูปแบบการเรียนรู้ 4 กลุ่ม	30
10	ผลการสำรวจความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพของเกษตรกรนาร่อง	33
11	การสำรวจข้อมูลเกษตรกรที่เข้าร่วมการทดสอบกระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกร	34
12	การเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการโรคและแมลง รวมทั้งการตลาดออนไลน์	35
13	การเรียนรู้เรื่องการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการฟาร์ม และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของเกษตรกรรุ่นใหม่	36
14	การเรียนรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสร้างเครือข่ายผ่านสื่อสังคมออนไลน์	37
15	กระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	38
16	สมุนไพรรักษาโรคที่พบในบริเวณป่าชุมชนบ้านห้วยบง	44
17	ตัวอย่างภาพกิจกรรมฝึฝนึ่งที่เล่าถึงความเชื่อทางวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงในวัดห้วยบง	44
18	วิถีชีวิตและการทำเหมืองของคนในชุมชนบ้านปางมะเกลือ	45
19	นางว๊ะ แซ่ย่าง ครูภูมิปัญญาเชียงใหม่ และลายผ้าปักชาวแม้งบ้านดอยปุ๋ย	46
20	หญิงสูงวัยชาวลีซูบ้านบวควายกำลังสอนวิธีการทำน้ำพริกควั่ว (ลาจีตีตี้ลูลู) ให้แก่หลานสาว	46
21	การทอผ้าและถักย้อมของชาวลัวะ	47
22	รูปแบบการจัดการองค์ความรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง	49

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทดสอบกระบวนการพัฒนาผู้นำชุมชนในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการเรียนรู้จากผู้นำเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนระบบเกษตรเดิมสู่การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จำนวน 139 ราย 10 ชาติพันธุ์ ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 31 แห่ง พบว่า กลุ่มตัวอย่างปรับเปลี่ยนรูปแบบเกษตรจากเชิงเดี่ยวเป็นเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และปรับตัว คือ ลักษณะของผู้นำเกษตรกรที่สนใจใฝ่รู้ สิ่งแวดล้อมทางสังคม และแรงจูงใจที่เกิดจากปัญหาต่างๆ สามารถจัดกลุ่มการเรียนรู้ได้เป็น 4 รูปแบบ ประกอบด้วย กลุ่มเรียนรู้รอบด้าน (ร้อยละ 36) กลุ่มเรียนรู้จากตัวอย่าง (ร้อยละ 33) กลุ่มเรียนรู้เร็ว (ร้อยละ 22) และกลุ่มเชื่อมโยงเครือข่าย (ร้อยละ 9)

แนวทางในการยกระดับการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับเกษตรกรแต่ละกลุ่ม ดังนี้ (1) กลุ่มเรียนรู้รอบด้าน พัฒนาวิธีการเข้าถึงความรู้แบบผสมผสานทั้งออนไลน์และออฟไลน์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นและส่งเสริมการเรียนรู้ข้ามเครือข่าย (2) กลุ่มเรียนรู้จากตัวอย่าง สร้างต้นแบบความสำเร็จ การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่จริงในชุมชน เช่น โรงเรียนเกษตรกรและการพัฒนาระบบพี่เลี้ยง (3) กลุ่มเรียนรู้เร็ว เสริมทักษะการเป็นผู้ประกอบการ การบริหารทางการเงิน การใช้เทคโนโลยีเพื่อการผลิตและการตลาด รวมทั้งพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อสร้างมุมมองใหม่ให้เกษตรกร และ (4) กลุ่มเชื่อมโยงเครือข่าย พัฒนาทักษะการเป็นวิทยากรมืออาชีพ เสริมทักษะที่จำเป็นในส่วนที่เกษตรกรยังไม่มี ความชำนาญ และเชิดชูเกียรติในฐานะผู้ร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาบนพื้นที่สูง ผลจากการนำแนวทางที่ได้ไปทดสอบร่วมกับเกษตรกรนาร่อง จำนวน 23 ราย 5 ชาติพันธุ์ ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 7 แห่ง ได้แก่ กลุ่มเรียนรู้รอบด้าน กลุ่มเรียนรู้เร็ว และกลุ่มเชื่อมโยงเครือข่าย พบว่า มีประสิทธิภาพในระดับปานกลางถึงดี ซึ่งเกษตรกรที่เข้าร่วมการทดสอบมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการยกระดับการเรียนรู้ของเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงให้เป็นผู้นำเกษตรกร ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรที่สอดคล้องกับรูปแบบการเรียนรู้แต่ละกลุ่มที่ครอบคลุมการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ทำให้การส่งเสริมการเกษตรของ สวพส. มีความแม่นยำและตรงกับความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น ซึ่งช่วยให้เกษตรกรมีภูมิคุ้มกันและสามารถปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้

คำสำคัญ: ทุมนมนุษย์ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ลดความเหลื่อมล้ำ พื้นที่สูง

Abstract

This research aims to study the learning styles of leading farmers to transform traditional agriculture into environmentally friendly agriculture. The research is conducted by qualitative research. The researcher collected data from 139 samples in 10 ethnic groups of 31 HRDI's projects in 6 provinces of Thailand. The study found that leading farmers transform monoculture into an integrated farming system and intensive farming. Factors supporting the learning and adapting of farmer leaders include curiosity, society, and motivation from agriculture problems. The learning styles of leading farmers are divided into 4 groups, namely, learning from comprehensive data (36%), learning from best practices (33%), fast learner (22%), and learning from network connector (9%). Farmer leaders upgrade learning by accessing knowledge online and offline, developing required skills, encouraging network sharing, creating a success model, and so on.

The researcher studied 23 pilot farmers in 5 ethnic groups in 7 areas in Highland. The study found that development activities were efficient at medium to a good level. Suggestions from pilot farmers are to create visual media for offline learning and explain in detail for online learning. Pilot farmers are interested in digital skills and online marketing for agriculture businesses. Moreover, farmer knowledge development courses should be concise and connect with other organizations. Developing the potential of farmers in line with each group's learning style supports farmers' ability to adapt to future change.

Keywords: human capital, change agent, disparity alleviation, highland